

Sygn. akt I UK 472/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 21 listopada 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Zbigniew Korzeniowski (przewodniczący)

SSN Halina Kiriło (sprawozdawca)

SSN Dawid Miąsik

w sprawie z odwołania J.Z.

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w [...]

o emeryturę pomostową,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 21 listopada 2017 r.,

skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]
z dnia 26 stycznia 2016 r.,

oddala skargę kasacyjną.

UZASADNIENIE

Decyzją z dnia 19 lutego 2015 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w [...] odmówił J. Z. prawa do emerytury pomostowej argumentując, że wnioskodawca nie udowodnił co najmniej 15 lat pracy górniczej w rozumieniu art. 50c ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (do której zaliczono jedynie okresy jego zatrudnienia od 16 czerwca 1969 r. do 5 lutego

1972 r. i od 11 lutego 1972 r. do 2 kwietnia 1977 r.), jak również nie udowodnił okresu pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze wynoszącego co najmniej 15 lat, zaś po dniu 31 grudnia 2008 r. nie wykonywał pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3 ustawy o emeryturach pomostowych.

Na skutek odwołania ubezpieczonego, Sąd Okręgowy w [...] wyrokiem z dnia 23 lipca 2015 r. zmienił zaskarżoną decyzję w ten sposób, że przyznał ubezpieczonemu prawo do emerytury pomostowej od 1 stycznia 2015 r., a Sąd Apelacyjny w [...] wyrokiem z dnia 26 stycznia 2016 r. oddalił apelację organu rentowego od orzeczenia pierwszoinstancyjnego.

W sprawie ustalono, że J. Z. urodził się dnia 20 maja 1952 r. Jest uprawniony do stałej renty z tytułu częściowej niezdolności do pracy. W dniu 28 stycznia 2015 r. złożył wniosek o przyznanie mu emerytury pomostowej, w rozpoznaniu którego organ rentowy wydał zaskarżoną decyzję, uwzględniając okres zatrudnienia wnioskodawcy wynoszący łącznie 25 lat, 5 miesięcy i 5 dni okresów składkowych i nieskładkowych, w tym 7 lat, 9 miesięcy i 11 dni pracy wykonywanej stale i w pełnym wymiarze czasu pracy w szczególnych warunkach. Do stażu tego nie zaliczono zatrudnienia odwołującego się w Przedsiębiorstwie Państwowym Elektrownia „[...]” w [...] od 4 kwietnia 1977 r. do 3 lutego 1983 r. i od 13 czerwca 1983 r. do 30 września 1983 r. Z przeprowadzonego postępowania dowodowego wynika, że pracę w Elektrowni [...] ubezpieczony podjął w dniu 4 kwietnia 1977 r. w Wydziale Remontów w brygadzie remontu urządzeń nawęglania TRS-4, jako monter pomocniczych urządzeń ciepłno-mechanicznych nawęglania. Do jego obowiązków należało wykonywanie napraw przenośników transportujących węgiel do turbin, ładowarek, zwałowarek, wywrotów oraz taśm na Wydziale Nawęglania. Z dniem 4 lutego 1983 r. został przeniesiony do Oddziału TS - przyzakładowej straży pożarnej, jako konserwator sprzętu ppoż., gdzie pracował do 12 czerwca 1983 r. Następnie odwołującemu się powierzono stanowisko montera maszyn wirnikowych w Oddziale TRS-3, gdzie zajmował się wydawaniem narzędzi z narzędziowni. Na wniosek ubezpieczonego, z dniem 1 października 1983 r. ponownie został przeniesiony do Oddziału TS na stanowisko maszynisty urządzeń pomocniczych - konserwatora sprzętu gaśniczego. Faktycznie jednak wykonywał

pracę strażaka. Miał ukończony kurs w zakresie szeregowych funkcjonariuszy pożarnictwa według programu 1K/FS. Brał udział w gaszeniu pożarów na terenie Elektrowni, głównie na zwałach węgla oraz tuneli kablowych, zaś na polecenie Państwowej Straży Pożarnej - również poza terenem Elektrowni (do 15 km od zakładu). Pracował przy usuwaniu skutków klęsk żywiołowych, wypadków, wycieków substancji ropopochodnych. Przeprowadzał kontrole sprzętu przeciwpożarowego na terenie Elektrowni. Praca odbywała się w systemie czterozmianowym. Na każdej zmianie pracowało czterech strażaków oraz dowódca. W razie pożaru byli wzywani również strażacy ochotnicy, pracujący na co dzień w innych oddziałach Elektrowni. Jednostka dysponowała samochodem marki Żuk wyposażonym w motopompę. Powyższą pracę odwołujący się wykonywał stale i w pełnym wymiarze pracy, nie zajmując się innymi pracami. Konserwacją gaśnic zajmowała się firma zewnętrzna.

Przechodząc do rozważań Sąd Apelacyjny wskazał, że poza sporem pozostaje, iż ubezpieczony, poczynając od 29 października 1990 r. uprawniony do renty z tytułu niezdolności do pracy, po dacie 31 grudnia 2008 r., tj. po dniu wejścia w życie ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych (jednolity tekst: Dz.U. z 2015 r., poz. 965 ze zm.), nie wykonywał pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze, o których mowa w art. 3 ust. 1 i 3 tej ustawy, a zatem po myśli jej art. 49 ust. 1 pkt 3, nabycie przez niego przedmiotowego świadczenia wymaga wykazania, iż w dniu wejścia w życie ustawy miał wymagany w przepisach, o których mowa w pkt 2, czyli wynoszący 15 lat, okres pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze w rozumieniu wspomnianego art. 3 ust. 1 i 3. Osoba ubiegająca się o emeryturę pomostową, która nie kontynuuje pracy w warunkach szczególnych lub o szczególnym charakterze i legitymuje się w związku z tym jedynie stażem pracy „szczególnej” według poprzednio obowiązujących przepisów, może nabyć prawo do tej emerytury wówczas, gdy dotychczasowy staż pracy można kwalifikować jako pracę w warunkach szczególnych lub o szczególnym charakterze w rozumieniu obowiązujących przepisów - art. 3 ust. 1 i 3 ustawy o emeryturach pomostowych.

Odmawiając ubezpieczonemu prawa do emerytury pomostowej organ rentowy uznał, że do dnia 31 grudnia 2008 r. odwołujący się udowodnił okres pracy

w szczególnych warunkach/charakterze wynoszący jedynie 7 lat, 9 miesięcy i 11 dni. W sprawie spornym pozostawał faktyczny charakter pracy wnioskodawcy świadczonej w okresie od 4 lutego 1983 r. do 13 czerwca 1983 r. oraz od 1 października 1983 r. do 1 grudnia 1990 r. w Elektrowni „[...]” w [...] na stanowisku konserwatora sprzętu ppoż. oraz ślusarza remontowego - mechanika sprzętu ppoż. - brygadzisty, sprowadzając się do oceny, czy w powyższych okresach będące udziałem J.Z. obowiązki pracownicze odpowiadały pracom o szczególnym charakterze wymienionym pod poz. 20 załącznika nr 2 do ustawy o emeryturach pomostowych, tj. pracom jednostek ochrony przeciwpożarowej, o których mowa w art. 15 pkt 1a - 5 i 8 ustawy z dnia 24 sierpnia 1991 r. o ochronie przeciwpożarowej, uczestniczących bezpośrednio w akcjach ratowniczych. Zgodnie z art. 15 pkt 2 ustawy z dnia 24 sierpnia 1991 r. o ochronie przeciwpożarowej (jednolity tekst: Dz.U. z 2009 r. Nr 178, poz. 1380 ze zm.) jednostką ochrony przeciwpożarowej jest zakładowa straż pożarna.

Ze zgromadzonego materiału dowodowego wynika, że w okresie od 4 lutego 1983 r. do 13 czerwca 1983 r. oraz od 1 października 1983 r. do 1 grudnia 1990 r., ubezpieczony istotnie, jako członek zakładowej straży pożarnej, brał bezpośredni udział w akcjach ratowniczych gasząc nie tylko pożary zwałowisk węgla oraz tuneli kablowych na terenie Elektrowni „[...]”, ale także uczestniczył - na polecenie Państwowej Straży Pożarnej w [...] - w tego rodzaju akcjach prowadzonych poza zakładem pracy, polegających na usuwaniu skutków klęsk żywiołowych, skutków wypadków komunikacyjnych, wycieków substancji ropopochodnych. Powyższe okoliczności jednoznacznie wynikają bowiem z zeznań świadków: J. B., który w Elektrowni „[...]” był zatrudniony w zakładowej straży pożarnej jako dowódca zmiany i S. R. oraz wyjaśnień ubezpieczonego, znajdując dodatkowo potwierdzenie w wyjaśnieniach jego byłego pracodawcy udzielonych Sądowi Apelacyjnemu w piśmie z dnia 5 stycznia 2016 r., zgodnie z którym głównym zadaniem J.Z. było działanie w akcjach ratowniczo-gaśniczych występujących na terenie elektrowni oraz w rejonie działania przydzielonym przez Komendę Powiatową Straży Pożarnej w [...]. W pozostałym czasie pracy do jego obowiązków należała konserwacja oraz naprawa sprzętu stanowiącego wyposażenie oddziału przeciwpożarowego oraz sprzętu i instalacji gaśniczych służących ochronie pożarowej w zakładzie.

Przyjęcie zatem, że praca ubezpieczonego w okresie od 4 lutego 1983 r. do 12 czerwca 1983 r. oraz od 1 października 1983 r. do 1 grudnia 1990 r. pozwala na jej zakwalifikowanie jako pracy o szczególnym charakterze, o której mowa pod poz. 20 załącznika nr 2 do ustawy o emeryturach pomostowych, przy niekwestionowanym spełnieniu przez niego pozostałych wymaganych warunków, w tym uznanym przez organ rentowy okresem pracy w szczególnych warunkach/charakterze wynoszącym 7 lat, 9 miesięcy i 11 dni oznacza, iż żądanie odwołującego się dotyczące przyznania prawa do emerytury pomostowej uznać należy za oczywiście zasadne.

Skargę kasacyjną od powyższego wyroku wywiódł organ rentowy, zaskarżając wyrok w całości. Zaskarżonemu wyrokowi zarzucił naruszenie prawa materialnego: 1/ art. 49 pkt 2 i 3 w związku z art. 3 ust. 1 i 3 ustawy o emeryturach pomostowych, przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie wyrażające się w stwierdzeniu, że ubezpieczony spełnia określone w art. 49 warunki do nabycia świadczenia mimo, że z okoliczności sprawy wynika, iż ubezpieczony po dniu 31 grudnia 2008 r. nie wykonywał pracy w szczególnych warunkach w rozumieniu art. 3 ust. 1 lub 2 ustawy i nie legitymuje się wymaganym 15 letnim stażem pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3.; 2/ art. 4 pkt 2 w związku z art. 11 ustawy o emeryturach pomostowych, przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie będące następstwem nieuwzględniania okoliczności, że uznanym przez organ rentowy okresem pracy w szczególnych warunkach/o szczególnym charakterze jest okres pracy górniczej, o której mowa w art. 11 ustawy o emeryturach pomostowych, niewymienionej w załącznikach 1 i 2 do tej ustawy, której okres wykonywania nie podlega łączeniu z okresami prac wymienionych w tychże załącznikach. Skarżący podniósł również zarzut naruszenia przepisów postępowania, mogący mieć istotny wpływ na wynik sprawy: art. 382 k.p.c. oraz art. 316 § 1 k.p.c. w związku z art. 391 § 1 k.p.c., przez wydanie wyroku z pominięciem zgromadzonego materiału dowodowego prowadzące do uznania spełnienia przez ubezpieczonego warunków nabycia emerytury pomostowej.

Skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu celem ponownego rozpoznania oraz o zasądzenie kosztów postępowania kasacyjnego według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna nie zasługuje na uwzględnienie.

Analizę prawidłowości zaskarżonego wyroku wypada rozpocząć od przypomnienia, że emerytury pomostowe zapowiedziane w art. 24 ust. 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2017 r., poz. 1383 ze zm.; dalej jako ustawa o emeryturach i rentach z FUS lub ustawa emerytalna), zostały wprowadzone do systemu ubezpieczeń społecznych przez ustawę z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych (jednolity tekst: Dz.U. z 2015 r., poz. 965 ze zm.; dalej jako ustawa o emeryturach pomostowych lub ustawa) i dotyczą ubezpieczonych zatrudnionych w szczególnych warunkach i o szczególnym charakterze (urodzonych po dniu 31 grudnia 1948 r.). Zastąpiły one emerytury w niższym wieku przyznawane na podstawie ustawy o emeryturach i rentach z FUS pracownikom zatrudnionym w szczególnych warunkach pracy lub w szczególnym charakterze. Prawo do tego świadczenia było nabywane z reguły w wieku niższym od powszechnego wieku emerytalnego, pod warunkiem wykazania piętnastoletniego okresu zatrudnienia w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze. Cechą charakterystyczną emerytur pomostowych jest ich przejściowy charakter, zgodnie bowiem z art. 16 ustawy, prawo do tego świadczenia ustaje nie tylko z dniem śmierci uprawnionego, ale również z dniem poprzedzającym dzień nabycia prawa do emerytury, z dniem osiągnięcia przez uprawnionego wieku 60 lat w przypadku kobiet i 65 lat w przypadku mężczyzn, jeżeli uprawniony nie ma prawa do emerytury ustalonego decyzją organu rentowego (por. szerzej uwagi zawarte w: Prawo do emerytury - komentarz do ustaw z orzecznictwem - I. Jędrasik-Jankowska, K. Jankowska, Warszawa 2011, s. 34 i nast.). Z uwag tych płynie wnioszek o odrębnym charakterze obu tych świadczeń (emerytur w niższym wieku i emerytur pomostowych), przy czym już w tym miejscu trzeba wskazać, że nie

wszyscy uprawnieni do emerytur w niższym wieku z uwagi na pracę w warunkach szczególnych lub w szczególnym charakterze, nabyliby obecnie prawo do emerytur pomostowych.

Pojęcie pracy w szczególnych warunkach i o szczególnym charakterze zdefiniowano w art. 3 ust. 1 i 3 ustawy o emeryturach pomostowych. W ust. 7 tego artykułu wskazano jednocześnie, że za pracowników wykonujących prace w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze uważa się również osoby wykonujące przed dniem wejścia w życie ustawy (a więc przed 1 stycznia 2009 r.) prace w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3 ustawy lub art. 32 i art. 33 ustawy o emeryturach i rentach z FUS.

Zgodnie z art. 4 ustawy, prawo do emerytury pomostowej, z uwzględnieniem art. 5 - 12, przysługuje pracownikowi, który spełnia łącznie następujące warunki: 1) urodził się po dniu 31 grudnia 1948 r.; 2) ma okres pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze wynoszący co najmniej 15 lat; 3) osiągnął wiek wynoszący co najmniej 55 lat dla kobiet i co najmniej 60 lat dla mężczyzn; 4) ma okres składkowy i nieskładkowy, ustalony na zasadach określonych w art. 5 - 9 i art. 11 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, wynoszący co najmniej 20 lat dla kobiet i co najmniej 25 lat dla mężczyzn; 5) przed dniem 1 stycznia 1999 r. wykonywał prace w szczególnych warunkach lub prace w szczególnym charakterze, w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3 ustawy lub art. 32 i art. 33 ustawy o emeryturach i rentach z FUS; 6) po dniu 31 grudnia 2008 r. wykonywał pracę w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze, w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3; 7) nastąpiło z nim rozwiązanie stosunku pracy.

Z powyższego unormowania wynika, że jakkolwiek w świetle art. 4 pkt 2 i 5 w związku z art. 3 ust. 7 ustawy, do wymaganego przez nią stażu przypadającego przed dniem jej wejścia w życie, tj. przed 1 stycznia 2009 r., wlicza się okresy pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze w rozumieniu zarówno art. 3 ust. 1 i 3 tej ustawy, jak i art. 32 i art. 33 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, to właściwego ograniczenia do zamierzonego przez ustawodawcę kręgu osób uprawnionych do emerytury pomostowej dokonuje konieczność spełnienia przesłanki z art. 4 pkt 6. Wymaganie to spełnia zasadniczą funkcję eliminacyjną, ograniczając ostatecznie prawo do emerytury pomostowej do kręgu osób

wykonujących pracę kwalifikowaną jako szczególną w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3 ustawy o emeryturach pomostowych. Możliwość uzyskania emerytury pomostowej przez osoby niespełniające warunku z art. 4 pkt 6 przewiduje art. 49 ustawy, według którego, „prawo do emerytury pomostowej przysługuje również osobie, która: 1) po dniu 31 grudnia 2008 r. nie wykonywała pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze, w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3; 2) spełnia warunki określone w art. 4 pkt 1 - 5 i 7 i art. 5 - 12; 3) w dniu wejścia w życie ustawy miała wymagany w przepisach, o których mowa w pkt 2, okres pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze, w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3.

Przytoczony przepis zmienia wymagania konieczne do uzyskania emerytury pomostowej dla osób niespełniających warunku z art. 4 pkt 6 ustawy, zwalniając je z konieczności wykonywania po 31 grudnia 2008 r. pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3 tej ustawy, jednakże wprowadza w to miejsce wymaganie, aby ubiegający się o rozważane świadczenie spełniał w dniu wejścia w życie ustawy (1 stycznia 2009 r.) warunek posiadania co najmniej 15 lat pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze, w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3. Warunek ten został jasno wyrażony, wynika wprost z literalnego brzmienia art. 49 pkt 3 ustawy i jest zgodny z jej celem. W judykaturze przyjmuje się zatem, że w świetle tego przepisu nie ma podstaw prawnych do przyznania emerytury pomostowej ubezpieczonemu, którego dotychczasowy okres pracy w warunkach szczególnych lub w szczególnym charakterze nie może być kwalifikowany jako okres pracy w warunkach szczególnych w rozumieniu dziś obowiązujących przepisów (art. 3 ust. 1 ustawy) lub o szczególnym charakterze (art. 3 ust. 3 ustawy) (wyroki Sądu Najwyższego z dnia 13 marca 2012 r., II UK 164/11, OSNP 2013 nr 5 - 6, poz. 62; z dnia 4 września 2012 r., I UK 164/12, OSNP 2013 nr 15 - 16, poz. 185; z dnia 22 lipca 2013 r., III UK 106/12, LEX nr 1555688; z dnia 4 grudnia 2013 r., II UK 159/13, LEX nr 1405231; z dnia 25 października 2016 r., II UK 373/15, LEX nr 217708).

Podobne stanowisko w kwestii wykładni art. 49 zostało zaprezentowane w doktrynie prawa (zob. M. Zieleniecki: Emerytura pomostowa w nowym systemie emerytalnym, Gdańsk 2011, szczególnie s. 244 i 248). Należy dodać, że przyjęcie

wykładni art. 49 ustawy o emeryturach pomostowych, według której pkt 3 tego przepisu nie ogranicza pojęcia pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze do prac wskazanych w art. 3 ust. 1 i 3 tej ustawy, prowadziłoby do wniosku, że emeryturę pomostową może uzyskać każdy, pod warunkiem niewykonywania takiej pracy po 31 grudnia 2008 r., nawet gdy ma okres co najmniej 15 pracy w warunkach szczególnych lub w szczególnym charakterze spełniającej jedynie wymagania dla tego rodzaju prac z art. 32 lub 33 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, a niebędących pracami wskazanymi w art. 3 ust. 1 i 3 ustawy o emeryturach pomostowych. W rezultacie należy uznać, że określenie „okres pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze, w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3” zawarte w art. 49 pkt 3 ustawy o emeryturach pomostowych, oznacza okres pracy wskazany w art. 3 ust. 1 i 3 tej ustawy bez wliczania do niego okresów pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze w rozumieniu art. 32 i art. 33 ustawy emeryturach i rentach z FUS.

Powołane orzecznictwo sądowe, zgodnie z którym w przypadku pracowników niewykonyjących pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze po dniu 31 grudnia 2008 r. nabycie prawa do emerytury pomostowej uzależnione jest od legitymowania się na dzień wejścia w życie ustawy wymaganym stażem pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze wyłącznie w rozumieniu obecnie obowiązujących przepisów, nie dotyczy jednak istoty niniejszego problemu. Mamy bowiem do czynienia z sytuacją, kiedy wskazywany przez organ rentowy okres pracy górniczej dotyczy pracy wprawdzie niewymienionej w załącznikach do ustawy, to jednak traktowanej z mocy art. 11 tego aktu jako uprawniającą do emerytury pomostowej według aktualnego stanu prawnego. Sedno sporu sprowadza się zaś do pytania o dopuszczalność łączenia tego okresu z okresami pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze, o jakich mowa w art. 3 ust. 1 i 3 w związku z art. 49 pkt 3 ustawy.

Trzeba pamiętać, że praca górnicza była i jest uznawana za pracę w szczególnych warunkach, uprawniającą do emerytury na preferencyjnych zasadach, nie tylko w rozumieniu rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.U. Nr 8, poz. 43 ze zm.).

Wykonywanie pracy w warunkach szkodliwych dla zdrowia uznano po raz pierwszy za podstawę przyznania szczególnych uprawnień emerytalnych w dekreście z dnia 25 czerwca 1954 r. o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (jednolity tekst: Dz.U. z 1958 r. Nr 23, poz. 97). W art. 10 ust. 1 dekretu dokonano podziału pracowników na dwie kategorie zatrudnienia, zaliczając do kategorii I pracowników zatrudnionych pod ziemią oraz pracowników zatrudnionych w warunkach szkodliwych dla zdrowia, a następnie rozszerzając zakres podmiotowy tej kategorii pracowników na pracowników zatrudnionych na statkach morskich w żegludze międzynarodowej i na statkach żeglugi powietrznej oraz nauczycieli. Kategorią II objęto wszystkich pozostałych pracowników.

Pierwszym aktem prawnym regulującym kompleksowo zagadnienie uprawnień emerytalnych górników była ustawa z dnia 28 maja 1957 r. o zaopatrzeniu emerytalnym górników i ich rodzin (Dz.U. Nr 32, poz. 139), której przepisy definiowały pracę górnictw (oraz równorzędną i zaliczalną do pracy górnictw) i określały warunki nabywania z tytułu tej pracy prawa do emerytury z obniżonego wieku oraz bez względu na wiek. Podobnie czyniła to kolejna ustawa z dnia 1 lutego 1983 r. o zaopatrzeniu emerytalnym górników i ich rodzin (jednolity tekst: Dz.U. z 1995 r. Nr 30, poz. 154).

Wraz z wejściem w życie ustawy o emeryturach i rentach z FUS, z mocy jej art. 195 pkt 6 uchylono ustawę z dnia 1 lutego 1983 r. Uprawnienia do górnictw emerytury dla pracowników urodzonych przed 1 stycznia 1949 r. uregulowano w art. 34 - 38 tej ustawy, zaś dla pracowników urodzonych po 31 grudnia 1948 r., a przed 1 stycznia 1969 r. - w art. 34 oraz art. 48 w zw. z art. 49 ustawy o emeryturach i rentach z FUS. W odniesieniu do osób urodzonych przed 1 stycznia 1949 r. utrzymano dotychczasowe prawo do emerytury górnictw dla pracowników spełniających łącznie warunek wieku 55 lat oraz okresu pracy górnictw wynoszącego wraz z okresami pracy równorzędnej i okresami zaliczanymi do pracy górnictw co najmniej 20 lat dla kobiet i 25 lat dla mężczyzn, w tym co najmniej 5 lat „czyste” pracy górnictw oraz obniżono wiek emerytalny do 50 lat dla kobiet posiadających co najmniej 20 lat i mężczyzn mających co najmniej 25 lat pracy górnictw, równorzędnej i okresów zaliczanych, w tym co najmniej 15 lat „czyste” pracy górnictw, zachowując prawo do zaliczania do wymaganego stażu pracy

górnictwa niektórych okresów w wymiarze półtorakrotnym. Dla górników w tym przedziale wiekowym nie przewidziano prawa do emerytury bez względu na wiek, albowiem osoby te, mające w chwili wejścia w życie ustawy 50 lat i więcej, nabywały uprawnienia emerytalne na podstawie art. 34 ust. 2 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, a zatem z chwilą ukończenia 50 roku życia. Te same uprawnienia, a także prawo do emerytury górniczej bez względu na wiek dla pracowników posiadających co najmniej 25-letni okres pracy górniczej wykonywanej pod ziemią stale i w pełnym wymiarze czasu pracy, zagwarantowano osobom urodzonym po dniu 31 grudnia 1948 r. a przed dniem 1 stycznia 1969 r., jeżeli nie przystąpiły do otwartego funduszu emerytalnego, warunki do uzyskania emerytury określone w przepisach spełniły do końcowej daty wyznaczonej pierwotnie na dzień 31 grudnia 2006 r., a następnie 31 grudnia 2007 r. oraz rozwiązały stosunek pracy.

Z mocy ustawy z dnia 27 lipca 2005 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz ustawy - Karta Nauczyciela (Dz.U. Nr 167, poz. 1397 ze zm.) uchylono z dniem 1 stycznia 2007 r. art. 34 - 38 oraz art. 48 i 49 ustawy, regulujące prawo do emerytury górniczej dla pracowników urodzonych przed 1 stycznia 1949 r. oraz niektórych pracowników urodzonych po 31 grudnia 1948 r., a przed 1 stycznia 1969 r., zastępując je przepisami dodanego do Działu II ustawy Rozdziału 3a, zatytułowanego „Emerytury górnicze”. Jednocześnie zachowały moc art. 32 ustawy w związku z § 4 oraz art. 39 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, dotyczące pracowników urodzonych przed 1 stycznia 1949 r. Na podstawie przepisów przejściowych art. 3 ustawy zmieniającej zapewniono prawo do emerytury górniczej na dotychczasowych warunkach niektórym pracownikom urodzonym po 31 grudnia 1948 r., a przed 1 stycznia 1969 r.

Obecnie można więc wyodrębnić kilka możliwości nabycia prawa do emerytury przez pracowników wykonujących pracę w górnictwie. W świetle przepisów ustawy o emeryturach i rentach z FUS wymienić należy:

1) emerytury górnicze przysługujące bez względu na datę urodzenia pracownika, a w ramach tej kategorii:

a) emerytury górnicze w wieku obniżonym do:

– 55 lat, przy spełnieniu przesłanki okresu pracy górniczej łącznie z okresami pracy równorzędnej wynoszącym co najmniej 20 lat dla kobiet i 25 lat dla mężczyzn, w tym co najmniej 10 lat pracy górniczej z art. 50c ust. 1 (art. 50a ust. 1);

– 50 lat, przy spełnieniu przesłanki okresu pracy górniczej i równorzędnej wynoszącego co najmniej 20 lat dla kobiet i 25 lat dla mężczyzn, w tym co najmniej 15 lat pracy górniczej z art. 50c ust. 1 (art. 50a ust. 2);

b) emerytury górnicze bez względu na wiek i zajmowane stanowisko, przy spełnieniu przesłanki posiadania okresu pracy górniczej wykonywanej pod ziemią stale i w pełnym wymiarze czasu pracy wynoszącego co najmniej 25 lat (art. 50e);

2) emerytury przysługujące pracownikom urodzonym przed 1 stycznia 1949 r., a w ramach tej kategorii:

a) emerytury niegórnicze w wieku obniżonym do 55 lat dla kobiet i 60 lat dla mężczyzn, przy spełnieniu przesłanki posiadania ogólnego okresu składkowego i nieskładkowego wynoszącego co najmniej 20 lat dla kobiet i 25 lat dla mężczyzn, w tym co najmniej 15 lat pracy w szczególnych warunkach na stanowiskach wymienionych w dziale I wykazu A załącznika do wspomnianego rozporządzenia Rady Ministrów w związku z art. 32 ustawy o emeryturach i rentach z FUS;

b) emerytury niegórnicze w wieku obniżonym o 6 miesięcy za każdy rok pracy górniczej (nie więcej niż o 15 lat), pod warunkiem wykonywania przez co najmniej 5 lat - stale i w pełnym wymiarze czasu - pracy górniczej pod ziemią lub na odkrywce w kopalniach siarki i węgla brunatnego lub w kopalniach otworowych siarki (art. 39);

3) emerytury przysługujące pracownikom urodzonym po 31 grudnia 1948 r., a przed 1 stycznia 1969 r., zaś w ramach tej kategorii:

a) emerytury niegórnicze w wieku obniżonym z mocy art. 32 ustawy o emeryturach i rentach z FUS w związku z § 4 tej ustawy lub jej art. 39, jeśli warunki określone w tych przepisach pracownicy spełnili do 31 grudnia 2008 r. i nie przystąpili do otwartego funduszu emerytalnego, albo złożyli wniosek o przekazanie środków zgromadzonych na rachunku w funduszu emerytalnym, za pośrednictwem ZUS, na dochody budżetu państwa (art. 46);

b) emerytury górnicze na warunkach określonych w dawnym art. 34 lub

art. 48 - 49 ustawy o emeryturach i rentach z FUS w brzmieniu obowiązującym do 31 grudnia 2006 r., dla pracowników, którzy do 31 grudnia 2008 r. spełnili wymienione w tych przepisach przesłanki.

Konkludując wypada stwierdzić, że praca górnicza tak w świetle dawnych jak i obecnych przepisów uprawniała i uprawnia do wcześniejszej emerytury i to często na zasadach korzystniejszych od przewidzianych dla innych pracowników wykonujących pracę w szczególnych warunkach. Z mocy art. 11 ustawy o emeryturach pomostowych, praca ta uprawnia też do emerytury pomostowej bez względu na to, kiedy była wykonywana (przed czy po wejściu w życie ustawy o emeryturach pomostowych). Powstaje pytanie o relację pracy górniczej, o jakiej mowa w art. 50c ustawy o emeryturach i rentach z FUS, do pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3 ustawy o emeryturach pomostowych.

Prace w szczególnych warunkach uprawniające do emerytury pomostowej zostały określone w ustawie o emeryturach pomostowych przez: 1) definicję zawartą w art. 3 ust. 1 tej ustawy, 2) wyliczenie czynników ryzyka związanych z poszczególnymi rodzajami prac w szczególnych warunkach determinowanych siłami natury lub procesami technologicznymi, zawarte w art. 3 ust. 2 oraz 3) wykaz takich prac zawarty w załączniku nr 1 do ustawy. Prace o szczególnym charakterze zostały zdefiniowane w art. 3 ust. 3 ustawy i wyliczone w załączniku nr 2 do tego aktu. Stosownie do definicji zawartej w art. 3 ust. 1 ustawy o emeryturach pomostowych, prace w szczególnych warunkach to prace związane z czynnikami ryzyka, mogące z wiekiem z dużym prawdopodobieństwem spowodować trwale uszkodzenie zdrowia, wykonywane w szczególnych warunkach środowiska pracy, determinowanych siłami natury lub procesami technologicznymi, stawiające przed pracownikami - mimo zastosowania środków profilaktyki technicznej, organizacyjnej i medycznej - wymagania przekraczające poziom ich możliwości, ograniczony w wyniku procesu starzenia się jeszcze przed osiągnięciem wieku emerytalnego, w stopniu utrudniającym ich pracę na dotychczasowym stanowisku. dopełnieniem definicji zawartej w art. 3 ust. 1 ustawy jest wyliczenie rodzajów prac wykonywanych w szczególnych warunkach determinowanych siłami natury lub procesami technologicznymi, z którymi związane są wspomniane czynniki ryzyka.

Do pierwszej kategorii należą prace wykonywane pod ziemią, na wodzie, pod wodą i w powietrzu. Do drugiej - prace wykonywane w warunkach gorącego i zimnego mikroklimatu, bardzo ciężkie prace fizyczne, prace w warunkach podwyższonego ciśnienia atmosferycznego i ciężkie prace fizyczne związane z bardzo dużym obciążeniem statycznym wynikającym z konieczności pracy w wymuszonej, niezmienniej pozycji ciała. Przepis art. 3 ust. 1 ustawy odsyła wreszcie do wykazu prac w szczególnych warunkach stanowiącego załącznik nr 1 do ustawy.

W orzecznictwie sądów administracyjnych trafnie przyjmuje się, że wykaz prac określonych w art. 3 ust. 1 i 3 jest zamknięty i nie podlega uzupełnieniu, co oznacza, że cech pracy „o szczególnym charakterze” lub „w szczególnych warunkach” nie mogą posiadać inne prace, choćby sposób ich wykonywania i ich jakość mogła obniżyć się z wiekiem (por. przykładowo wyrok WSA w Poznaniu z dnia 29 czerwca 2011 r., IV SA/Po 335/11, LEX nr 863891). Trafnie również w tym orzecznictwie zauważono, że „porównanie definicji ustawowych, jak również katalogów prac zaliczanych do poszczególnych kategorii, pozwala na stwierdzenie, że o ile w pierwszym przypadku możliwość przejścia na wcześniejszą emeryturę uzasadniona jest bardziej względami interesu indywidualnego pracownika, który wykonuje pracę w warunkach szczególnie negatywnie wpływających na stan jego zdrowia, o tyle w przypadku prac o szczególnym charakterze definicja kładzie nacisk na szczególną odpowiedzialność pracownika, związaną z wykonywanymi czynnościami. W tym zatem przypadku dominującą rolę odgrywa raczej czynnik interesu publicznego - ochrony innych osób przed niebezpieczeństwem związanym z faktem, że pracownik, który wykonuje te szczególnie odpowiedzialne czynności może nie mieć już należytej sprawności psychofizycznej, ze względu na jej naturalne obniżenie podyktowane wiekiem” - por. np. wyrok WSA w Lublinie z dnia 18 listopada 2010 r., III SA/Lu 243/10 (LEX nr 653544).

Umieszczenie danej pracy we wspomnianym załączniku stwarza domniemanie prawne, że praca ta spełnia ustawowe kryteria kwalifikacyjne pracy w szczególnych warunkach. Błędem byłoby jednak niezaliczenie, jako pracy w szczególnych warunkach w rozumieniu art. 3 ust. 1 ustawy o emeryturach pomostowych, pracy górniczej, o jakiej mowa w art. 11 tego aktu. Odpowiada ona definicji zawartej w art. 3 ust. 1 i związana jest z czynnikami ryzyka wymienionymi

w ust. 2 tego artykułu. Ustawodawca wprowadził nie zamieścił jej w wykazie stanowiącym załącznik nr 1 do ustawy o emeryturach pomostowych, ale wskazana jest w treści samej ustawy, tj. w jej art. 11. Prawodawca zrezygnował z zamieszczenia pracy górniczej we wspomnianym załączniku, decydując się na inny zabieg legislacyjny, polegający na odesłaniu do już funkcjonującej w porządku prawnym ustawowej definicji pracy górniczej, zawartej w art. 50c ustawy o emeryturach i rentach z FUS. Niewątpliwie jednak jest to też praca w szczególnych warunkach w rozumieniu przepisów tej ustawy.

Wypada w tym miejscu jeszcze raz prześledzić regulację art. 49 ustawy o emeryturach pomostowych. W myśl tego przepisu, w przypadku osób, które nie spełniają określonego w art. 4 pkt 6 tej ustawy kryterium kwalifikacyjnego prawa do emerytury pomostowej, jakim jest wykonywanie po dniu wejścia w życie tego aktu (tj. po dniu 31 grudnia 2008 r.) pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3, a które spełniają pozostałe kryteria nabycia tego prawa z art. 4 pkt 1 - 5 i 7 oraz art. 5 - 12 (a zatem także górników, o jakich mowa w art. 11), przesłankę wynikającą z art. 4 pkt 6 ustawy zastąpiono wskazaną w art. 49 pkt 3 przesłanką posiadania w dniu wejścia w życie ustawy wymaganego w przepisach, o których mowa w pkt 2 (czyli także art. 11) okresu pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze, w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3. Już z samego brzmienia przepisu art. 49 pkt 3 w związku z pkt 2 wynika, że ustawodawca traktuje pracę górniczą, o jakiej mowa w art. 11 tego aktu, jako pracę w szczególnych warunkach w rozumieniu art. 3 ust. 1, chociaż niewymienioną w wykazie stanowiącym załącznik nr 1 do ustawy. W przeciwnym razie w odniesieniu do tej kategorii pracowników regulacja art. 49 pkt 2 i 3 ustawy pozbawiona byłaby normatywnego sensu. Skoro bowiem praca górnicza wymieniona w art. 11 ustawy nie jest pracą w szczególnych warunkach w rozumieniu art. 3 ust. 1 ustawy o emeryturach pomostowych, z powodu jej nieuwzględnienia we wspomnianym wykazie, to nigdy osoby taką pracę wykonujące nie nabyłyby prawa do emerytury pomostowej na podstawie art. 49 tegoż aktu z uwagi na niespełnienie warunku z pkt 3 tego przepisu. Jeżeli praca górnicza, o jakiej mowa w art. 11 ustawy, nie jest pracą w szczególnych warunkach, to pytanie, czym jest ona na gruncie tego aktu, skoro została wymieniona w

przepisie ustawy jako uprawniający do emerytury pomostowej, a same emerytury pomostowe - zgodnie z art. 1 ust. 1 pkt 1 - przysługują wyłącznie pracownikom (i to tylko niektórym) wykonującym pracę w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze. Z kolei pracownikiem - w myśl art. 2 pkt 3 - jest ubezpieczony, o którym mowa w art. 6 ust. 1 pkt 1 oraz art. 8 ust. 1, 2a i ust. 6 pkt 2 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych, podlegający ubezpieczeniu emerytalnemu z tytułu pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, a także ubezpieczony, który przed dniem wejścia w życie ustawy z tytułu takiej pracy podlegał ubezpieczeniu społecznemu lub zaopatrzeniu emerytalnemu. Krótko mówiąc, emerytura pomostowa przysługuje tylko osobom wykonującym pracę w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze, które z tego tytułu podlegały lub podlegają, jako pracownicy, ubezpieczeniu społecznemu lub zaopatrzeniu emerytalnemu. Jedyny wyjątek to wymienieni w art. 13 ust. 1 ustawy żołnierze zawodowi i funkcjonariusze służb mundurowych, którym mimo, że nie pozostawali w stosunku pracy lecz stosunku służbowym, z mocy ust. 2 tego przepisu okres pełnionej służby potraktowano na równi z okresami pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze.

Stojąc na gruncie kwalifikowania pracy górniczej, o jakiej mowa w art. 11 ustawy o emeryturach pomostowych, jako pracy w szczególnych warunkach w rozumieniu art. 3 ust. 1 tego aktu, trzeba przyznać, że żadne przepisy tejże ustawy nie regulują kwestii łączenia w wymaganym stażu pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze prac wymienionych pod poszczególnymi pozycjami załączników nr 1 i 2 do ustawy, a także łączenia tych prac z pracą górniczą, o jakiej mowa w art. 11 ustawy. Nie ma jednak żadnych racjonalnych i aksjologicznych przesłanek, aby taką możliwość wykluczyć. Chodzi przecież o prace, które - przy spełnieniu pozostałych kryteriów kwalifikacyjnych z art. 4 pkt 1 i pkt 4 - 7 - uprawniają do emerytury pomostowej z takiego samego wieku (co najmniej 55 lat dla kobiet i co najmniej 60 lat dla mężczyzn) oraz takiego samego, wymaganego okresu pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze, wynoszącego 15 lat. Oczywistym jest, że pracy górniczej (podobnie jak innych prac w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze wymienionych w załącznikach nr 1 i 2) nie można łączyć z pracami, o jakich mowa w art. 5 - 10, a to

z tej przyczyny, że w przypadku tych ostatnich prac zmodyfikowano konieczne do nabycia prawa do emerytury kryteria wiekowe i stażowe w relacji do tych, jakie określono w art. 4 pkt 2 i 3 ustawy. Nie można zatem uzupełniać wymaganego w art. 5 - 10 ustawy okresu pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze okresami pracy na stanowiskach wprawdzie wymienionych w załącznikach do ustawy lub w jej art. 11, lecz których wykonywanie nie uprawnia do przejścia na emeryturę pomostową przy spełnieniu złagodzonych - w relacji do art. 4 pkt 2 i 3 lub art. 11 ustawy - przesłanek wieku emerytalnego lub stażu pracy w szczególnych warunkach/o szczególnym charakterze. Podobnie należy ocenić możliwość łączenia pracy górniczej z pracami w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze wymienionymi w załącznikach nr 1 i 2 do ustawy, w ramach stażu uprawniającego do emerytury pomostowej z mocy art. 49 tego aktu.

W realiach niniejszej sprawy oznacza to spełnienie przez odwołującego się wszystkich przesłanek nabycia prawa do emerytury pomostowej z art. 49 ustawy.

Nie podzielając zarzutów i wniosków kasacyjnych, Sąd Najwyższy z mocy art. 398¹⁴ k.p.c. orzekł o oddaleniu skargi kasacyjnej organu rentowego.